

HORAȚIU ȘI AUGUSTUS

Alexandra Ciocârlie*

Relația lui Horațiu cu Augustus se modifică de-a lungul timpului. Aflat inițial în tabăra republicană, poetul participă în 42 a. C. la bătălia de la Philippi ca tribun sub comanda lui Brutus, apoi beneficiază de amnistie și își cumpără un post de scrib la cvestură. Primele sale lucrări de factură realistă, *Satirele și epodele*, manifestă o atitudine mai degrabă rezervată față de Octavian. În prima carte a *Satirelor* (35–34 a. C.), autorul îl pomenește pe Marcus Brutus când se referă la procesul dintre Persius și Publius Rupilius Rex, pretorul proscris de triumviri în 43 a. C. Înfruntarea juridică prezentată în stil eroicomic se desfășoară în fața guvernatorului provinciei Asia invocat de Persius în termenii: „Brutus, ocrotitor de legi,/ Și care-atât de bine știi să ne scapi de regi,/ De ce nu vrei să-l gâtui pe Rex-ul ăsta rău?” (satira I 7; traducerea este preluată din ediția critică bilingvă îngrijită de Mihai Nichita, Univers, 1980). Singura menționare a lui Octavian din acest volum vizează toleranța lui față de capriciosul muzician sard Tigellius care nu se lasă impresionat de nimeni, nici măcar de protectorii lui: „Nici Cezar, cu tot dreptul de-a-i cere ascultare,/ Oricât, prietenește, cu vorba-l ispitea,/ Nu ajungea să-l facă să cânte, când nu vrea” (satira I 3).

Epodele (30 a. C.) evocă perioada nefastă a războaielor civile ca pe un dezastru pentru romanii capabili să triumfe asupra cartaginezilor sau britanilor, dar condamnați să ispășească veșnic moartea lui Remus ucis de fratele său Romulus, întemeietorul legendar al Cetății: „...soarta crudă azi, romani, vă mână/ și sângele nevinovat de frate/ ce huma a stropit-o, al lui Remus,/ ca un blestem pentru nepoți rămas” (epoda 7). În ajunul războiului Perusei (41 a. C.), Horațiu le propune compatrioților decimați, generație după generație, în dispute fratricide fără sfârșit soluția utopică a emigrării colective în insulele fericirilor ce poartă însemnele Vârstei de Aur: „Iată iar un rând de oameni care-n luptele civile/ se zdrobește [...]/ cu grăbire/ hai să mâncăm pe câmpii, câmpii cei îmbelșugați/ unde țărna nearată – insule de fericire –/ redă roadă în toți anii cu tezaure-ncărcați” (epoda 16). Oroarea în fața îndelungatelor conflicte interne implică, la fel ca în cazul lui Vergiliu, gratitudinea pentru cel ce le-a pus capăt. Acest sentiment reprezintă temeiul simpatiei pentru Augustus, care, după cum spune Tacit, „izbuti să-și atragă de partea sa ostașii prin recompense, poporul prin împărțire de grâne și pe toți prin binefacerile păcii” (*Anale*, I 2). Oricum, Octavian este pomenit doar indirect și în treacăt în epoda 1 în care poetul scrie despre intenția lui Mecena de a participa la

* Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

bătălia de la Actium: „Așa, te duci acum, prietene Mecena,/ Pe navele liburne să-nfrunți de bunăvoie/ alături de Cezar primejdiile luptei”. Fără să știe cum ar putea trăi în absența amicului său, Horațiu se întreabă dacă să stea la o parte sau să se intre în dispozitiv de dragul acestuia: „Căta-voi, la poruncă-ți,/ să mă afund în lunga odihnă ce nu-mi place/ decât cu tine-alături,/ sau dreaptă parte lua-voi/ la astă oboseală [...] și suferi-voi truda și pasul tău urma-voi?” Neînzeștrat pentru faptele de arme, fugarul de la Philippi ezită între convingerea că nu-și va putea ajuta prea mult prietenul și preocuparea pentru soarta lui: „Dar, întreba-vei poate, cu cât va să aline/ această osteneală a mea trudele tale,/ eu, cel atât de șubred și nu luptei născut:/ de mă primești tovarăș, mai mică o să-mi fie/ grija ce-i tot mai mare departe de cei dragi”. Când află detaliile confruntării de la Actium – de la retragerea vaselor lui Antoniu la trădarea mercenarilor din Galatia trecuți de partea lui Octavian –, Horațiu bea împreună cu Mecena în cinstea învingătorului: „...grijile ce pentru Cezar am avut/ plăcut e-n vin să le-necăm” (epoda 9). Din nou, e vorba de Octavian doar indirect, prin raportare la Mecena, iar poetul se angajează doar în prietenie.

În cartea a doua a *Satirelor* (30 a. C.), în dialogul comic dintre Ulise și Tiresias care îndeamnă la vânătoarea de testamente, apare punctual o referință la Octavian, ca reper al vremurilor când Nasica își dă fata de nevastă bătrânului bogătaș Coranus. De data aceasta, trimiterea e adecvată imaginii oficiale a descendentului lui Enea, dornic să extindă dominația Romei până în depărtatele ținuturi ale Asiei: „În anii când un tânăr, vlăstar din neam ales,/ Urmaș al lui Enea, umplând pe părți de spaimă,/ Va cuceri în lume o-ndreptățită faimă” (satira II 5). Altă dată, Horațiu refuză să immortalizeze în versuri isprăvile lui Octavian. Într-o discuție despre legitimitatea satirei agresive, jurisconsultul Trebatius, cândva tribun militar pe lângă Iulius Caesar în Galia, îl sfătuiește pe poet să renunțe la scris sau, în caz că n-o face, să laude eroismul viitorului principe: „...dac-atâta râvnă de-a scrie te-mboldește,/ Tu faptele lui Cezar ne-nvinsul preamărește”. Socotind că nu are nicio înzestrare epică, Horațiu evită – cum o va face și în odele I 6 și II 12 – să-și încerce puterile în zugrăvirea războaielor: „Eu sunt lipsit, părinte iubit de acest dar;/ Nu are orișicine talentul să descrie/ Cohortele cu sulii cum pleacă-n bătalie”. Trebatius îi propune apoi elogierea calităților morale ale lui Octavian, justiția și forța de spirit, după modelul celor scrise de Lucilius despre Scipio Emilianul, distrugătorul Cartaginei și al Numanției: „Tu laudă-i dreptatea cu care cârmuiește;/ Așa cum despre Scipio Luciliu vorbește”. Fără a respinge deschis ideea, poetul invocă acum dificultatea de a găsi tonul just față de un om reticent la lingușirile deșănțate: „Vorbi-va și Horațiu, la timpul potrivit;/ N-aș vrea să-i fiu lui Cezar un oaspe nedorit./ Cu măguliri în juru-i vin mulți, dar lui nu-i place/ Când simte că-l mângâie o mână nedibace”. În cele din urmă, Trebatius îl avertizează că satirele riscă să ajungă sub incidența legilor împotriva calomniei. Horațiu îi răstălmăcește în glumă spusele afirmând că vizate sunt doar versurile proaste pe când ale lui se bucură de cea mai înaltă prețuire: „Cum ar putea poetul să fie osândit,/ Când inima-i e dreaptă și cugetul cinstit?/ Ar merita pedeapsă, de-ar scrie versuri rele! Dar când

sunt lăudate de Cezar ale mele,/ [...] / Nu eu, neprihănitul, sunt cel care greșesc” (satira II 1). Cu toate că se eschivează de la alcătuirea compozițiilor omagiale, autorul știe că se bucură deja de bunăvoința imperială.

A doua etapă a creației lui Horațiu include cele trei cărți de *Ode* publicate în 23 a. C. și prima carte a epistolelor apărută în 20 a. C. Scrise într-o mare diversitate metrică, volumele respective reunesc poeme cu tematică variată, morale, bahice, erotice, religioase, mitologice, civice. Printre acestea din urmă un loc important îl ocupă piesele consacrate lui Augustus, menționat cel mai adesea cu numele Caesar, care figurează, de pildă, în șase din cele treizeci și opt de ode ale primei cărți.

Reluând parțial un subiect atins în dialogul cu Trebatius, Horațiu se sustrage de la elogierea acțiunilor militare cu argumentul că nu are talentul convenit unei astfel de întreprinderi. Într-o adresare către Agrippa, învingătorul lui Sextus Pompeius și comandantul flotei de la Actium, el consideră că victoriile ar trebui să fie cântate de L. Varius Rufus, autor al unor lucrări tragice și epice și al unui elogiu funebru pentru Iulius Caesar: „Doar Variu – acest vultur al cântului meonic – / îți va slăvi bravura, izbânzile mărețe/ și faptele-ostășimii”. În ceea ce-l privește, Horațiu afirmă, cum face adeseori și Propertiu, că firea lui rezervată și predispozițiile poetice îi îngăduie doar tratarea înfruntărilor amoroase, nu și a celor războinice: „...sfiala mea și Muza care-mi inspiră lira/ de pace iubitoare nu vor să micșorez/ cu slaba-mi iscusință slăvirea convenită/ Cezarului și ție/ [...] / Eu unul nu cânt decât ușoarele ospete/ și luptele pe care, cu unghia tăiată,/ fecioarele voioase și galeșe le poartă/ cu tinerii voioși” (oda I 6). Pe de altă parte, într-o epistolă către Quinctius Hirpinus, înțelept care n-ar accepta laude convenite doar suveranului, poetul citează din panegiricul lui Augustus compus de Varius: „De ți-ar pomeni vreunul de războaiele purtate,/ Și urechile-odihnite ți-ar fi astfel gădilate:/ „Sănătos te-ar vrea poporul ori tu și mai mult l-ai vrea;/ Cumpănească Joe care urbea are-n grija sa”/ Ai putea ușor cunoaște a-mpăratului slăvire” (epistola I 16). Pasajul oferă un indiciu cu privire la maniera compozițiilor omagiale față de care Horațiu este încă reticent, după cum arată și eschivarea de la îndemnul lui Mecena de a scrie despre principe din oda II 12. În pofida acestei lipse de entuziasm care ține și de temperamentul autorului, primele semne ale ralierei sale la inițiativele lui Augustus apar în odele și epistolele din această perioadă.

Uneori, poetul observă marile evenimente ale epocii cu detașare, de la distanță. De pildă, el relatează victoria de la Actium, fuga și moartea Cleopatrei ca suport al unei invitații făcute amicilor de a sărbători cu vin și voie bună, chemare alcătuită după modelul versurilor scrise de Alceu la dispariția tiranului Myrsilos: „Iubiții mei prieteni, acum sosit-a ceasul/ să bem și să cântăm/ [...] / Am fi făcut o crimă să scoatem mai nainte/ Cecubul strămoșesc,/ pe-atunci când o regină în tulburata-i minte/ [...] / răpita-n aiurare de visuri norocoase,/ ne și credea zdrobiți”. Situația este similară cu cea din epodele 1 și 9: apropiată poetului petrec în cinstea rezultatului unei bătălii decisive pentru soarta țării. Accentele sunt totuși deplasate. De data aceasta, Horațiu insistă asupra figurii principelui și prezintă în conformitate

cu punctul de vedere oficial înfruntarea dintre egipteanca barbară și Octavian, apărătorul valorilor romane: „...corabia-i pe mare/ fugind se depărtă,/ iar Cezar, ca un vultur ce un porumb gonește/ [...] se repezi în goană cu vâslele-i deprinse/ pe val a se grăbi/ vroind fatalul monstru în mâinile-i întinse/ căzut a-nlănțui” (oda I 37).

Ca și în primele sale scrieri, poetul își arată interesul pentru războaiele civile, evocate uneori din perspectivă autobiografică. Într-o interpelare a fostului camarad Pompeius Varus, el rememorează în chip amuzant participarea sa la Bătălia de la Philippi când a fost nevoit să-și abandoneze armele fiind salvat doar prin intervenția zeului protector al poezilor, acțiune similară cu a divinităților homerice: „...cu tine la Philippi înfrângerea/ văzui, lăsându-mi scutul cam rușinos,/ când bărbăția-și frânse-avântul/ și mulți viteji au mușcat țărâna:/ pe mine însă, înspăimântat, Mercur/ dintre dușmani c-un nor nepătruns m-a scos” (oda II 7). De cele mai multe ori, perspectiva este însă apocaliptică, lungă epocă a sfâșierilor interne fiind socotită o catastrofă pentru Roma. Când i se adresează lui Asinius Pollio care plănuiește să alcătuiască istoria confruntărilor dintre Cezar și Pompei, Horațiu descrie în cele mai sumbre culori ciocnirile fratricide: „Vrei să ne faci povestirea tulburărilor civile/ de sub consulul Metellus, cu-ale lor crâncene zile,/ să spui cauzele luptei și prefacerile lor,/ nestatornicia sorții și urgia vrajbelor” (oda II 1). Poetul blamează vremurile când „între ei luptară/ cetățenii, -n loc ca în perși să-mplântă/ spada călită” (oda I 2) și deplânge pornirea romanilor de a-și nimici compatrioții iar nu dușmanii: „Vai, vai! de răni și crime, de-ai noștri frați/ ne rușinăm! noi, secol cumplit, am dat/ napoi de la ceva? Ce fărde-/ legi n-am făcut?” (oda I 35). Afectat personal de suferințele războaielor civile, asemenea lui Vergiliu sau Propertiu, Horațiu îl apreciază în chip firesc pe Octavian în calitatea lui de pacificator al țării, singurul în măsură să pună capăt unei perioade întunecate din istoria Romei.

Dincolo de acest merit scos în evidență încă din creațiile timpurii, poetul are acum în vedere și alte direcții ale acțiunii lui Augustus, lăudat adesea pentru victoriile împotriva britanilor, cantabrilor sau parților. Spre a lua un singur exemplu, notabil este tabloul sintetic al situației externe din anul expediției în Siria, 20 a. C., imagine de ansamblu care pune în lumină amploarea cuceririlor romane în Orient și în Occident: „Agrippa-nvinse pe cantabru, Claudius Nero pe armean,/ Prin vitejia lor; Fraates, plecând genunchii înaintea/ Lui Caesar, i-a primit și legea, și stăpânirea” (epistola I 12). Pe de altă parte, asociindu-se bucuriei generale a compatrioților, poetul își exprimă încrederea că biruitorul lumii, revenit la Roma după o lungă absență, va reuși să reorganizeze pe temeiuri solide Cetatea: „...grija/ neagră mi s-a dus: de răscoale n-am zor,/ nici de moarte aprigă, cât stăpân e/ Cezar pe lume” (oda III 14). Impresionat de „ale lui Augustus fapte, mari în pace și-n război” (epistola I 3), Horațiu reține, de pildă, dintre întreprinderile sale interne, necesara campanie de restaurare edilitară începută în 28 a. C.: „Romane, tu vei expia, deși nevinovat,/ păcatele strămoșilor cât timp dărăpănat/ lăsa-vei templul zeilor” (oda III 6). Pentru reușitele în politica internă și cea externă, Horațiu i se adresează oficial șefului statului ca *pater* – calificativ dobândit abia mai târziu în

2 a. C. – ori ca principe al senatului, cum este desemnat în 28 a. C.: „...bucuros fii de mari triumfuri/ principe și tată primind să-ți spunem,/ nu-i lăsa pe mezi să nu-și ia pedeapsa,/ Cezar, stăpâne” (oda I 2). De asemenea, poetul anunță solemn: „Tu dacă ai de gând să pui/ un capăt nebuniei noastre/ și sângeroaselor dezastre,/ să meriți titluri mari, statui,/ „Părinte-al țării” vom grava/ pe soclul nemuririi tale” (oda III 24).

De câteva ori, Horațiu se referă și la alți membri ai familiei imperiale. Îi pomenește laolaltă pe Marcellus, nepotul lui Augustus și speranța domniei viitoare, și pe Iulius Caesar, unchiul și tatăl adoptiv al principelui: „A lui Marcellus faimă-n spor ca pomu-n taină crește/ Și a lui Iuliu mândră stea pe ceruri strălucește” (oda I 12). Se interesează de soarta lui Tiberius, plecat în expediția din Armenia („Vreau să știu pe ce țărâmurii lupte dă biruitoare/ Fiul lui August, Tiberiu” – epistola I 3), și îi scrie lui Celsus Albinovanus, acompaniatorul acestuia în campania împotriva parților din 21–20 a. C.: „Muză, rogu-te lui Celsus, secretarul ce-nsoțește/ Pe Tiberiu, bucurie să-i transmiți” (epistola I 8). Totodată i-l recomandă tânărului de rang înalt pe Septimius invocând favoarea de care el însuși se bucură în ochii viitorului împărat: „...ca nimeni altul Septimius pricepe singur/ Ce mult mă prețuiești” (epistola I 9). Când descrie cortegiul ce salută revenirea lui Augustus din Hispania, poetul înregistrează prezența Liviei și a Octaviei: „Veselă de scumpu-i bărbat, soția,/ jertfa împlinind-o, să-i iasă în cale,/ sora lui de-aseamenea și, gătite-n/ panglici de rugă,/ mamele atâtor flăcăi și fete/ mântuiți de el” (oda III 14). Elogiul șefului statului se extinde la rudele sale apropiate prefigurându-se oarecum imaginea unei dinastii conducătoare.

Apelul la divinitate este frecvent în poemele de slavă. Horațiu se roagă pentru sănătatea lui Augustus în campanii și cheamă asupra lui ocrotirea Dianei și a lui Apollo: „...lăudați, feciori, mereu,/ Delos, leagănul lui Febus.../ El, pătruns de ruga voastră, pe popor o să-l ferească/ și pe principele Cezar de războiu-ngrozitor” (oda I 21). Tot astfel, îi cere Fortunei să-l ajute pe comandantul suprem al armatei în tentativa sa de a extinde dominația Romei asupra întregii lumi: „Păzește-ni-l pe Cezar ce va pleca/ la marginea pământului la britani,/ pe tinerii-n curând temuți de/ tot Răsăritul” (oda I 35). Salvat prin grija muzelor din lupta de la Philippi, de la prăbușirea arborelui și din naufragiu, poetul le cere Camenelor să-i fie alături lui Augustus în isprăvile sale războinice ori pașnice: „Când Cezar cel mare-și duce oastea-i de război trudită/ în cetate, năzuindu-și o viață liniștită,/ voi în peșterile sacre/ îi dați de blândețe sfat”. Drept temei al acestei implorări stau marile calități ale conducătorului, forța și chibzuința: „Fără cumpănă, puterea singură se prăbușește:/ dusă de înțelepciune, ea se nalță, se-ntărește/ și de zei e ocrotită” (oda III 4). Anunțând, poate, consacrarea divină a autorității lui Augustus, Horațiu imaginează un discurs al Iunonei de renunțare la ura împotriva stirpei lui Enea, subiect ce riscă să-i depășească puterile poetice: „Muză, ce faci? Să nu te-avânți/ a spune ce vorbiră zeii,/ faptele mari mărunțind cu versu-ți”. Cu condiția să nu reconstruiască Ilionul – proiect nerealizat al lui Iulius Caesar, după Suetoniu –, vrăjmașa statornică a troienilor le acordă descendenților acestora stăpânirea lumii ca răsplată pentru

virtuțile pe care Augustus, om „drept și tare-n hotărâri”, își propune să le restaureze (oda III 3). În scenariul închipuit de poet, adversitatea legendară a zeiței se transformă astfel în protecție supremă conferită celui mai vrednic dintre romani.

Principele este adesea asociat eroilor mitici, pământeni înălțați la cer pentru faptele lor deosebite. La întoarcerea din războiul cu cantabrii, el e asemuit lui Hercule, purtat pe tărâm hispanic în episodul boilor lui Geryon: „Dus ca Hercule, cum i s-a zis, o, plebe,/ să culeagă laur cu prețul vieții,/ Cezar, biruind, la Penați acum din/ Spania vine” (oda III 14). Cărmuitorul Romei pătrunde astfel în rândul unor făpturi legendare cu acces în Olimp, Pollux, Hercule, Quirinus, ipostaza divină a lui Romulus: „Așa au fost și Pollux și Hercule/ pribeagul de putură să urce la cer,/ iar între ei va sta Augustus, gura-i de purpură bând nectarul;/ [...] așa, dus de-ai lui Marte/ cai, a scăpat de-Acheron Quirinus” (oda III 3). Într-un poem cu alură de ditiramb, poetul sugerează că biruitorul de la Actium este sortit ascensiunii celeste: „Unde mă târâști tu, Bacchus?/ [...] unde fi-voi auzit/ încercându-mă prin cânturi gloria nemuritoare/ a lui Cezar preamăritul între stele-a așeza/ și-ntre sfetnicii lui Joe?” (oda III 25).

Alteori, Horațiu îl asimilează pe acesta chiar nemuritorilor. Cel care i-a pedepsit pe ucigașii lui Iulius Caesar este identificat cu Mercur, zeul persuasiunii și concilierii, alăturare consemnată și de unele inscripții din Egipt unde cultul lui Augustus se confundă cu al lui Mercur / Toth: „...fiu aripat al bunei/ Maia, pe pământ dacă iei tu chip tânăr/ și voiești să fii denumit lui Cezar/ răzbunătorul” (oda I 2). După ce se întreabă, pe urmele lui Pindar, dacă va celebra un zeu, un erou ori un simplu muritor, poetul îl invocă la un moment dat pe omnipotentul Iupiter, cu autoritate comparabilă celei a lui Augustus, suveran pe pământ: „O tu, al rasei omenești părinte, protector,/ ursita, fiu al lui Saturn, ți-a dat în pază ție/ pe marele Cezar, ia-l dar sub tine ajutor/ la cârma de împărăție/ [...] pe-ntinsul univers domn drept va fi, ție supus,/ iar tu trecând vei detuna Olimpul cel de sus” (oda I 12). Fruntașul statului care proiectează expediții împotriva britanilor și pașilor tinde să acumuleze puteri similare celor deținute de însuși stăpânul celest: „Trăsnetul ne e dovadă că-n cer Iupiter domnește:/ pe pământ de azi nainte e Augustus însuși zeu./ el, Augustus, ce supus-a pe britani sub jugul său” (oda III 5). În alt registru, Horațiu suprapune imaginea principelui cu cea a zeului suprem și când vorbește de propria opțiune pentru un auditoriu de elită: „De-am spus că mi-i rușine să mă produc pe scenă,/ Cu scrieri ce nu-s demne de-un public numeros,/ [...] Glumești! mi se răspunde. Le ții pentru urechea/ Lui Iupiter: în stare te crezi numai pe tine./ Să distilezi nectarul poetic fără greș” (epistola I 19). Asociindu-l pe Augustus divinităților, Horațiu prefigurează, s-ar spune, cultul imperial. Combatant republican în prima tinerețe, el inserează în ansamblul variat al odelor și epistolelor mai multe poeme care par a susține o orânduire autocratică.

Cu reputația consolidată, poetul scrie în a doua parte a vieții mai multe lucrări oficiale ori de comandă. O dată importantă în evoluția relației sale cu principele este 17 a. C. când acesta marchează un deceniu de la primirea titlului de Augustus printr-o ceremonie solemnă, aniversare camuflată a stăpânirii sale de tip monarhic.

La inaugurarea unei noi etape din istoria Romei, el reînvie jocurile seculare, sărbătoare religioasă tradițională de celebrare a zeilor spre a obține salvarea generală. Horațiu compune, la cererea șefului statului, imnul intonat de douăzeci și șapte de tineri și tot atâtea tinere în a treia zi a jocurilor. Exprimându-și încrederea în viitorul Cetății, poetul cinstește zeitățile protectoare ale Romei, Diana și Apollo, patronul celest al noului regim după bătălia de la Actium. Cântecul religios conține aluzii limpezi la realitățile augustane, de pildă la legea de încurajare a familiei din 18 a. C., *lex Iulia de maritandis ordinibus*: „Zee, tu-nmulțești pe prunci – și legea/ pentru căsnicii întocmită-ajut-o,/ ca din măritişuri să nască-o nouă/ mândră odraslă”. Cerându-le vlăstarelor Latonei să ocrotească Roma și pe Augustus, urmașul lui Enea, poetul trimite la originea legendară a ginteii Iulia, în care actualul suveran a intrat prin adopție. Drept ilustrare a meritelor lui în sporirea gloriei romane, Horațiu menționează succesele repurtate în politica externă la întoarcerea triumfală din călătoria în orient unde a obținut restituirea steagurilor lui Crassus și Antoniu capturate de adversari: „Tot ce-n jertfa boilor albi vă cere/ cel născut din Venus și din Anchise,/ dați-i: pe dușmani biruind, el este/ blând cu învinșii./ Pe pământ, pe mare se teme partul/ azi de mâna-i tare”. Imn sacru în onoarea divinităților Cetății, *carmen saeculare* preamărește gloria Romei și a celui din fruntea ei, considerat de unii chiar fiul lui Apollo născut în templul zeului, conform unei legende consemnate de Suetoniu (*Viețile celor doisprezece Cezari*, II 94).

Potrivit spuselor aceluiași biograf, Augustus s-a plâns după lectura primelor epistole horațiene că autorul nu i-a adresat vreuna. Ca răspuns la această obiecție, scrisorile din cartea a doua, alcătuite între 15 și 13 a. C., tratează despre condițiile dezvoltării artei în epocă fără a-l menționa pe Mecena, dar cu referiri mai succinte ori mai ample la șeful statului. Acesta este pomenit ocazional în misiva către Iulus Florus, însoțitor al lui Tiberiu în expediția orientală, „amic statornic al lui Nero cel bun și renumit”. Horațiu evocă din nou perioada războaielor civile, de data aceasta ca moment de cumpănă în existența sa senină de învățăcel la Atena. Angajarea lui nefericită din tinerețe în tabăra perdantă, incapabilă să reziste soldaților lui Octavian, a fost sancționată prin pierderea averii, ceea ce i-a determinat opțiunea pentru cariera literară: „Dar aspre vremuri mă goniră din locul pașnic și vâltoarea/ Războiului civil m-aduse, novice luptător, în oastea/ Ce pentru brațele lui Caesar August s-a dovedit prea slabă./ De-ndată ce mi-a dat Philippi îngăduința de-a pleca,/ [...] m-a-mpins curajul sărăciei/ Să mă apuc de versuri” (epistola II 2). Calea artistică a lui Horațiu pare astfel să se intersecteze de la început cu drumul triumfal al principelui.

În epistola închinată lui Augustus stihurile inițiale (1–21) și cele finale (214–270) clarifică poziția lui Horațiu față de deținătorul puterii, în timp ce partea centrală tratează probleme literare specifice, cum ar fi disputa dintre tradiționaliști și moderniști. Poemul începe printr-un elogiu al comandantului victorios și al legiuitorului înțelept căruia poetul nu ar dori să-i răpească din timpul dedicat binelui obștesc: „Când tu, singur, porți pe umeri sarcini mari și numeroase,/ Când

imperiul tu îl aperi și, prin datini sănătoase,/ Și prin legi, îl faci mai tare, de-aș fura din timpul tău/ Printr-un lung discurs, o, Cezar, tuturor le-aș face rău”. Comparația cu eroii mitologici încununăți postum cu apoteoza, Romulus / Quirinus, Dioscurii, Hercule, îi este favorabilă lui Augustus care capătă cuvenita recunoaștere a contemporanilor: „Însă noi îți dăm din viață largi onoruri meritate/ Și jurăm pe-altare sacre slavei tale închinată,/ Că nu-i om ca tine-n lume și nu va mai fi cândva”. Pe cât se pare, Horațiu se referă aici la instituirea cultului imperial în pofida împotrivirii cărmuitorului care, după Suetoniu, s-ar fi opus divinizării sale în capitală (*Viețile celor doisprezece Cezari*, II 52). În Orient existau temple dedicate acestuia în asociere cu Roma încă din 29 a. C., pe teritoriul italic, larii și geniul lui Augustus vor fi celebrați la răspântii și în rândul divinităților casnice începând din 12 a. C. Reținerea inițială a poetului de a-l deranja pe conducătorul prins cu ocupații importante este lămurită în ultimele versuri. În chip oarecum surprinzător, finalul epistolei conține o nouă eschivare a lui Horațiu de la compunerea poemelor omagiale. El menționează sprijinul dat de suveran literaților cărora le-a dăruit biblioteca de pe Palatin cu îndemnul de a persevera în scris: „Dar, o Cezar, cu-a ta grijă și pe alții mai ajută,/ [...] / Dacă darul demn de-Apollo vrei cu cărți umplut să fie/ Și vrei să-mboldești poezii a urca neobosit,/ Cu mai multă pasiune, Heliconul înverzit”. Oferindu-i creațiile lor, cei mai mulți artiști trag nădejde să se bucure de favorurile imperiale: „Când sperăm că vom ajunge – dacă tu vei fi aflat/ Că știm versuri a compune – să ne chemi, cu dărnicie/ Că ne vei scăpa de lipsuri și ne vei sili a scrie”. Dincolo de preocuparea literaților pentru posibilele recompense, Augustus ar trebui să discearnă corect însușirile gardienilor cultului său, crede Horațiu: „Totuși merită-osteneala să cunoști ce păzitori/ Are-n templu vitejia-ți cunoscută tuturor,/ Ca unui poet nevrednic să nu dăm noi slava ta”. În evaluarea sa, ar fi bine ca diriguitorul Romei să nu îl urmeze pe Alexandru cel Mare care i-a prețuit pe drept pe pictorul Apelles și pe sculptorul Lisippus, însă nu și-a dat seama de lipsa de talent a poetului Choerillus „ce rău scria fără-ndemânare”. O atare lipsă de intuiție riscă să ducă la compromiterea faimei comandantului preamărit de un artist prost, socotește expeditorul epistolei: „...scriitorii pot, cu un poem urât,/ Înnegri isprăvi sublime”. Prin contrast, autorii epici favoriți ai lui Augustus îi confirmă încrederea: „Dar poezii cei dragi ție nu ți-au pângărit vreodată,/ Nici Vergiliu și nici Variu, a ta dreaptă judecată,/ Nici acele daruri multe, spre-a ta slavă, date lor”. În continuarea raționamentului, Horațiu susține că și-ar dori să glorifice, asemenea confrăților demni de prețuire, izbânzile principelui și instalarea păcii generale, marcată prin închiderea porților templului lui Ianus: „Cât aș vrea și eu a scrie/ Nu *sermones* de-astea simple, ci să scriu de fapte mari,/ [...] de războaie săvârșite/ Sub a tale auspicii pe târâmuri felurite/ Și cum porțile închise Ianus, păcii gardian”. Aceste aspirații legitime nu capătă însă împlinirea cuvenită. Conștient de lipsa lui de înzestrare epică, amintită de atâtea ori, poetul evită să-l împovăreze pe Augustus cu elogiile inadecvate: „Ce n-aș scrie, de-aș fi-n stare! Dar o mică poezie/ Maiestatea ta n-admite și nici eu, din modestie,/ Nu-ndrăznesc să-ncerc un lucru

care nu-i de forța mea/ Zel prostesc prea mult apasă pe cel ce iubit l-ai vrea”. Din punctul său de vedere, e lesne de înțeles reticența celui copleșit cu laude excesive, atitudine pomenită și odinioară în dialogul satiric cu Trebatius: „N-aș dori nici eu o cinste ce mai mult m-a apăsât,/ Urâțit să fiu în ceară sau cântat în versuri rele,/ Ca să nu roșesc de astfel de umflate temenele” (II 1). Cu un argument folosit încă de când a respins propunerea lui Mecena de a-l cânta pe întemeietorul principatului, poetul îi explică, așadar, lui Augustus de ce nu-l poate omagia cum se cuvine.

Din toate scrierile lui Horațiu, ultima carte a odelor (13 a. C.) corespunde cel mai mult propagandei augustane. Mecena e menționat o singură dată în acest grupaj când se vorbește de aniversarea lui din 13 aprilie ca despre sărbătorirea unui prieten scump: „...dragă cu drept mie și mai slăvită/ decât ziua nașterii mele-aproape,/ căci Mecena-al meu de la ea-și adună-al/ anilor număr” (IV 11). În schimb, Augustus se află în centrul a cinci din cele cincisprezece poeme ale cărții. Două ode elogiază reușitele militare ale lui Drusus și Tiberius, fiii săi vitregi, născuți din căsătoria Liviei cu Tiberius Nero. Compusă la cererea directă a suveranului, potrivit lui Suetoniu, oda a patra proslăvește victoria lui Drusus Claudius Nero, în vârstă de 23 de ani, asupra tribului germanic al vindelicilor în 15 a. C. Acest epiniciu în tradiția lui Pindar insistă nu doar asupra persoanei învingătorului dar și a meritelor lui Augustus de a fi dezvoltat printr-o bună educație însușirile native ale celor din familia Claudia – virtuți recunoscute chiar de Hanibal, fratele lui Hasdrubal, înfrânt la Metaurus de C. Claudius Nero: „...aste ordii, ce-au învins pe toți în jurul lor,/ zdrobite azi de tânărul viteaz cu minte mare,/ simțit-au [...] cum dintre-ai lui Nero fii eroi au răsărit,/ August vărsând asupra-le paterna sa iubire” (IV 4). Încă și mai mult sunt puse în evidență calitățile principelui în elogiul închinat biruinței lui Tiberius asupra reților, episod al unei lungi serii glorioase prin care Augustus a extins stăpânirea Romei asupra unor populații îndepărtate. De la început, oda se focalizează asupra conducătorului capabil să aducă cetății sale dominația universală: „...o, tu, prințul cel mai mare dintre cei ce stăpânesc/ pământesca omenire și la soare se-ncălzesc,/ tu, căruia vindelicii, ce nu cunoșteau alt dată/ legile latine, acuma ți-au simțit mâna armată”. Cei care au dobândit izbânda actuală sunt instalați în funcție de comandantul suprem al armatei romane: „...în fruntea oastei tale Drusus cel neobosit/ pe genaunienii aprigi nu o dată i-a zdrobit/ [...] dintre Neroni cel mare, de norocul tău purtat,/ într-o sângeroasă luptă a respins și-a sfărâmat/ ale Retiei popoare”. Printr-un paralelism remarcabil, cei îndrumați de Augustus îi reiau acțiunile, triumfând la cincisprezece ani de la supunerea capitalei Egiptului în urma bătăliei de la Actium: „...tu le-ai dat zeii, tu războinica armată,/ tu povața genială, căci, în ziua în care alt dată/ ți-a deschis Alexandria, blând rugându-te să-i fii,/ porturile-i părăsite și palatele-i pustii/ tot așa după trei lustri a Norocului favoare/ în războaie fericite ți-a rămas pătinitoare”. Trecerea în revistă a popoarelor subjugate pune în lumină dimensiunile succesului obținut de Augustus: „...cantabrul, mai nainte nemblânzit de nimeni încă,/ medul, indianul, scitul cel pribeag, cu o adâncă/

admirare te salută, o tu geniu păzitor/ al Italiei și al Romei, domnitoarea lumilor”. De la Nil și Istru la Tigru și Ocean cele mai felurite seminții, britanii, galii, hispanicii ori sigambrii, se închină adânc admițând stăpânirea romană: „...îngenunche înainte-ți, aducând cu voie bună/ armele lor ca ofrandă la picioare să-ți depună” (IV 14). Răsfântă asupra celor apropiați, slava lui Augustus este celebrată mai cu seamă în oda dedicată întoarcerii sale la Roma în 13 a. C. după o absență de trei ani petrecuți în Spania, Galia și Germania. În această împrejurare, Horațiu exprimă în termenii cei mai exaltați recunoștința entuziastă a concetățenilor față de restauratorul păcii, ordinii și securității publice: „Întoarce-te, preabun prinț, dă patriei lumină/ din nou, căci, dacă ochii tăi lucesc peste popor/ ca primăvara, soarele e mai strălucitor”. Dintre direcțiile politicii augustane, poetul reține cu deosebire măsurile de încurajare a agriculturii, legile morale și victoriile externe: „Ceres și Belșugu-n plin ogoarele hrănesc/ [...] adulterul nu spurcă azi familia curată,/ purtarea bună, legile, scandalul l-au gonit/ [...] Au cine va mai tremura, când Cezar e-n picioare,/ de part, de scitul înghețat, de-acele seminții/ zbârlite-ale Germaniei?” În finalul apoteotic, Horațiu sugerează statutul aproape divin al principelui reluând mai vechea analogie cu eroii mitologici care și-au câștigat nemurirea prin fapte de seamă: „...se-nchin toți fericiți/ ca la un zeu, Cezar, la tine/ și îți înalță rugăciuni și-ți varsă din potire/ vin pur, cu zeii Lari unind dumnezeirea ta,/ precum lui Hercule cel măreț și lui Castor va sta/ la greci eternă amintire” (IV 5).

Aceste omagii aduse lui Augustus, direct sau prin asociere cu fiii săi vitregi, sunt precedate de un poem în care Horațiu pare să se recuze de la astfel de compoziții encomiastice. El ezită când Iullus Antonius – fiul lui Marcus Antonius și soțul Marcellei, nepoata lui Augustus – îl sfătuiește să cânte asemenea lui Pindar victoriile recente ale șefului statului, reorganizarea Galiei și respingerea triburilor germanice. Asemuindu-l pe poetul teban cu lebăda ce „sus la norii/ nalți se urcă”, Horațiu își rezervă rolul umil de albină și lasă elogiile pe seama interlocutorului său, autor al unei epepe mitologice despre Diomede: „...eu, semănând albinei/ de pe Matinus/ [...] modest eu versuri/ trudnice-nmlădii./ Cântă-l tu pe Cezar, poet cu plectru/ mai puternic”. Desigur, această reticență nu înseamnă nicidecum desconsiderarea meritelor lui „Cezar, cel mai mare și bun din daruri/ ce-l dădură lumii preabunii zei și/ soarta, ori i-ar da de-ar veni chiar vechea/ vârstă de aur”. E vorba doar de sugestia că un poet epic are mai multe șanse într-o astfel de încercare sublimă: „...tu să cânti acele frumoase zile,/ jocurile publice pentru-Augustus/ cel viteaz ce vine-n sfârșit”. Cât despre Horațiu, el se va asocia bucuriei generale la revenirea comandantului din campania hispanică: „Dacă-atunci găsesc vr-un cuvânt mai vrednic,/ voi cânta cu tine unindu-mi glasul/ soare mândru și lăudat!, voios că/ Cezar se-ntoarce” (IV 2). În ultima odă a cărții, autorul afirmă că și-ar dori să scrie despre cuceriri militare, însă, ca și în cazul lui Propertiu, Apolo îl reține de la o compoziție epică mai presus de puterile sale: „Voiam să cânt războaiele, cetățile învinse,/ dar Febus, viersul înstrunând cu lira-i, mă atinse/ oprindu-mă cu pânzele pitice a-ncerca/ mânia valului Tiren”. Motivul lipsei de înzestrare epică este binecunoscut, dezvoltarea argumentației ia însă o turnură mai

puțin uzuală. În fapt, susține poetul, n-ar mai fi necesară consemnarea faptelor de arme câtă vreme principele a readus pacea restabilind bunele moravuri de odinioară: „Împărăția ta,/ o, Cezar, dat-a câmpului recolte iar mănoase/ [...] războaiele-a curmat,/ pe Ian al lui Quirin l-a-nchis, purtării destrămate/ i-a pus un frâu”. Pe durata domniei lui Augustus, armonia internă și siguranța externă a țării sunt certe, declară solemn Horațiu: „Cât timp tu, Cezar, păzitor al statului vei fi,/ în liniștitul nostru trai nu ne vor prigoni/ nici furia războaielor civile, nici urgia/ de răzbunări [...] / popoarele care trăiesc la Dunărea cea lată/ nu vor înfrânge legile lui Iuliu niciodată”. Oda se încheie cu imaginea bucuriei generale a romanilor care își cinstesc frunzașul providențial, din stirpea întemeietorului legendar al Cetății: „... de Troia vom cânta, de-al ei mult iubit/ Anchise și de-al Venerei urmaș preafericit” (IV15). Neîncrezător în talentul său epic, Horațiu sfârșește prin a se ralia omagierii colective a suveranului într-un imn de recunoștință pentru salvatorul patriei.

În *Viața lui Horațiu*, Suetoniu furnizează mai multe dovezi ale afecțiunii nutrite de Mecena și Augustus față de poet. Intrat în cercul consilierului imperial și ulterior în anturajul principelui, scriitorul „a ocupat un loc nu de rând în prietenia celor doi”, arată biograful. Ca mărturii în acest sens sunt citate un pasaj dintr-o epigramă a lui Mecena („Dacă nu te iubesc mai mult, Horațiu, chiar decât măruntaiele-mi, amicul/ să ți-l vezi jigărit”), precum și o mențiune dintr-un codicil către șeful statului: „Ca de mine să-ți amintești de Horatius Flaccus”. Unele scrisori ale lui Augustus sunt de asemenea relevante. El îi oferă la un moment dat poetului funcția de secretar pentru corespondența privată, inițiativă notificată lui Mecena: „Înainte, ajungeam să-mi scriu singur epistolele către prieteni: acum, foarte ocupat și bolnav, vreau să ți-l răpesc pe scumpul nostru Horațiu. Va veni așadar de la masa aceea pentru paraziți la masa asta regească și ne va ajuta în scrierea epistolelor”. Propunerea este însă respinsă de poet din pricina sănătății sale precare, ceea ce nu-i atrage vreo neplăcere din partea suveranului care „nici măcar în fața refuzului nu s-a mâniat deloc și nici n-a încetat să-l copleșească cu prietenia sa”. În scrisorile către Horațiu, el este prevenitor și plin de căldură, îndemnându-l: „Îngăduiește-ți ceva pretenții față de mine, ca și cum mi-ai fi comesean; vei proceda corect și chibzuit, pentru că acestea sunt relațiile pe care le-aș fi dorit între noi, dacă ți-ar permite sănătatea”. Mai mult, cel mai important om politic al Romei îi declară artistului: „...dacă tu în mândria ta mi-ai disprețuit prietenia, n-o să te contradisprețuiesc și eu pentru asta”. Suetoniu consemnează și glumele lui Augustus care îl numește pe poet „omuleț foarte drăguleț”, ori măsoară diferența dintre volumele prea subțiri și talia autorului scund și gras: „Mă tem că tu te temi să nu-ți fie cărticelele mai mari decât ești tu însuși. Dar ție statura îți lipsește, nu-ți lipsește trupșorul”. Pe de altă parte, biograful reține generozitatea lui față de cel pe care „l-a îmbogățit nu cu o singură dărnicie, ci chiar cu două”. Augustus e încredințat că poezia horațiană „rămâne pentru veșnicie”, convingere determinantă și în solicitarea unor compoziții de mare importanță propagandistică. E vorba de *Cântecul secular* și de poemele menite „să proslăvească victoria vindeliciană a fiilor săi vitregi”, Tiberius și

Drusus, pentru care „l-a silit ca la cele trei cărți de ode să o adauge după un lung răstimp și pe a patra”. Pe de altă parte, la lectura primelor epistole, Augustus „s-a plâns fiindcă nu era nicăieri pomenit” exprimându-și dezamăgirea pentru o absență care ar semnifica lipsa de afecțiune din partea lui Horațiu: „Să știi că mă voi mânia pe tine, pentru că în cele mai multe scrieri de soiu acestă nu stai de vorbă în primul rând cu mine. Oare te temi să nu te defăimeze viitorimea dacă te arăți prietenul meu?” Ca urmare a insatisfacției formulate în termenii șantajului sentimental, el „i-a smuls bucata închinată lui care începe cu «Când tu singur porți pe umeri sarcini mari și numeroase»”, epistola II 1.

Numindu-l moștenitor pe Augustus, cum precizează Suetoniu, Horațiu scrie destule piese pe placul principelui, uneori chiar la cererea sa directă. Relația dintre cei doi nu este însă una de simplă subordonare servilă a unui poet de curte față de cârmuitorul omagiat, ci pare să implice prețuirea reciprocă.

BIBLIOGRAFIE

- Bardon, Henri, *Les empereurs et les lettres latines d'Auguste à Hadrien*, Paris, 1940.
Călinescu, G., *Horațiu, fiul libertului*, în *Scriitori străini*, București, 1967.
Grimal, Pierre, *Horace*, Paris, 1965.
Perret, Jacques, *Horace, l'homme et l'oeuvre*, Paris, 1959.
Rostagni, Augusto, *Orazio*, Roma, 1937.

HORACE AND AUGUSTUS

ABSTRACT

The relationship between Horace and Augustus changes over time. Originally, while being on the republican side, the poet participates in the battle from Philippi, in which he was enrolled as tribune, and was fighting under command of Brutus. In his first satires and epodes, characterised by a realistic expressiveness, he manifests a reserved attitude towards Octavian, whom he indirectly mentions in passing. In course of time, Horace adheres to some of Augustus' initiatives whom he appreciates especially as peace-maker striving to heal the wounds of the civil wars. In the second part of his life, the poet writes several official or ordered works, all having a propagandistic nature, such as *Carmen saeculare*, sacred hymn, dedicated to Rome's protective deities, Diana and Apollo, or the odes in which he honoured the victories against the Germanic tribes registered by the stepsons of Augustus, Tiberius and Drusus.

Keywords: Horace, Augustus, politics and literature, imperial cult